

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук

Методичні рекомендації з дисципліни

ТЕОРІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙ ТА МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ

Київ – 2021

УДК 93/94 (008) 930.85

Методичні рекомендації укладені у відповідності з новими навчальними планами та програмами гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, що затверджені для спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», а також повністю враховує вимоги модульно-рейтингової системи навчання студентів та компетентнісного підходу.

Рекомендовано до видання вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 3 від 23.11.2020 р.).

Рецензенти:

Ладиченко Тетяна Вячеславівна, кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри методики навчання суспільних дисциплін та гендерної освіти Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

Білан Сергій Олексійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України

Упорядник: кандидат історичних наук, доцент **Кравченко Наталія Борисівна**

Навчально-методичне видання
Теорії цивілізацій
для підготовки бакалаврів
галузі знань 29 – «Міжнародні відносини»
спеціальності 291- «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
у вищих закладах освіти

Упорядник: КРАВЧЕНКО Наталія Борисівна

Видання друкується в авторській редакції
Підписано до друку **18.01.2021**. Формат 60x84 1/16
Ум. друк. арк. 3,75 Обл.-вид. арк. ...
Наклад 100 пр. Зам. № 190911
Видавець і виготовлювач Національний університет
біоресурсів і природокористування України
м. Київ, 03041, вул. Героїв Оборони, 15.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4097 від 17.06.2011

ЗМІСТ

Вступ	4
Організація навчального процесу	6
Тематичний лекційний план з дисципліни	6
Змістовий модуль 1.	6
Змістовий модуль 2.	6
Змістовий модуль 3.....	7
Змістовий модуль 4.....	7
Організація та методика підготовки до семінарських занять	9
Методичні рекомендації	9
Теми та плани семінарських занять	10
Змістовий модуль 1.	10
Змістовий модуль 2.	17
Змістовий модуль 3.....	21
Змістовий модуль 4.....	25
Критерії оцінки знань студентів з дисципліни	30
Зразки розгорнутих запитань	33
Приклад тестових завдань для контролю знань	36
Загальний список рекомендованих джерел і літератури	39
Словник-довідник.....	48

ВСТУП

Одними з найбільших територіальних утворень, до яких входять держави, країни як частини цілого, є цивілізації. Просторово цивілізації охоплюють великі культурні суперсистеми. Для країнознавчого дослідження надзвичайно важливо те, що багато суспільно-історичних процесів й особливостей країн можна побачити лише в контексті їхньої приналежності до цивілізаційного поля, частиною якого вони є. Універсальним підходом, що допомагає виділяти крупніші таксономічні одиниці – цивілізації, є врахування культурних особливостей розвитку.

Цивілізація (від лат. *civilis* – громадський, державний) – це спосіб життя великої спільноти людей, що посідає певну територію, сповідує свою релігію, розвиває власні культурні традиції й систему цінностей, удосконалює оригінальний комплекс суспільно-економічних відносин. Історично сформована культурна спільність людей характеризується неповторним способом життя.

Цивілізація розвивається за власними законами і характеризується такими параметрами, як геополітичне становище, природні ресурси і господарська діяльність, етнодемографічна ситуація, державний лад і політична система, зовнішня політика, культурно-релігійні здобутки. Саме цивілізаційний підхід дає можливість дослідити конкретний фактичний матеріал, з'ясувати місце і роль окремих країн і народів у регіональній і світовій політиці.

Метою вивчення дисципліни «Теорії цивілізацій» є: засвоєння основних понять, категорій та принципів теорії цивілізацій, вивчення теоретичних та методологічних питань теорій цивілізацій та їх систем, що дає можливість закласти теоретичний фундамент для вивчення основних дисциплін спеціальності.

Курс виходить з необхідності розв'язання таких завдань:

- використання новітніх здобутків суспільних наук у викладанні дисципліни;
- підвищення наукового і виховного рівня викладання;
- забезпечення реалізації в навчальному процесі принципів історизму і об'єктивності в оцінці теорій цивілізацій.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- основні теоретичні положення, важливі вузлові проблеми усіх тем програми;
- основні поняття, категорії та принципи, на яких будуються теорії цивілізацій;

- загальні проблеми теорії цивілізацій;
- добре орієнтуватись в наукових джерелах і новітній науковій літературі;

Вміння та навички:

- орієнтуватись у теоріях цивілізацій;
- синтезувати набуті знання у відповідне світосприйняття та високу міжнародну культуру;
- аналізувати проблемні положення теорій цивілізацій;
- приймати практичні рішення з питань, базуючись на теоріях цивілізацій;
- формувати власну наукову позицію щодо актуальності теорій цивілізацій для сьогодення.

Тріада «знання-уміння-навички», інтегруючись у єдиний комплекс, формує професійну компетентність майбутнього фахівця: фундаментальні знання; знання методології наукового пошуку; інформаційна компетенція; соціологічна компетенція; правова компетенція; професійний ріст, постійне підвищення професійної компетенції в процесі виробничої практики.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

ТЕМАТИЧНИЙ ЛЕКЦІЙНИЙ ПЛАН З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙ ТА МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ»

(орієнтовний розподіл навчального часу)

Змістовий модуль I Класичні цивілізаційні теорії

Лекційне заняття 1. Цивілізаційна теорія Ж.А.Габіно та Г.Рюккерта (2 години). Теорія локальних цивілізацій і плюрально-циклічний погляд на історію. Цивілізаційна теорія Ж.А.Габіно. Цивілізаційна теорія Г.Рюккерта.

Лекційне заняття 2. Цивілізаційна теорія М.Я. Данилевського (2 години). Культурно-історичний тип як самобутня цивілізація. Цивілізаційний розвиток людства. Взаємовідносини Західна цивілізація-Росія.

Лекційне заняття 3. Цивілізаційна теорія О.Шпенглера (2 години). Морфологія культури О.Шпенглера. Культура і цивілізація. Розвиток і криза культури за Шпенглером.

Лекційне заняття 4. Цивілізаційна теорія А.Дж. Тойнбі (2 години). Методика дослідження А.Тойнбі. Життєвий цикл цивілізацій у концепції А. Тойнбі. Генезис цивілізацій А.Тойнбі.

Змістовий модуль II. Сучасні цивілізаційні теорії.

Лекційне заняття 5. Цивілізаційна теорія Ф.Фукуямі (2 години). Теорія «кінця історії» Ф.Фукуямі. Теорії історичного розвитку за Ф.Фукуямі. Рівні розвитку демократії за Ф.Фукуямі.

Лекційне заняття 6. Цивілізаційні теорії Жака Атталі та Карло Санторо (2 години). Мондіалізм та неомондіалізм. «Геоекономіка» Ж.Атталі. Посткатастрофічний мондіалізм К.Санторо.

Лекційне заняття 7. Цивілізаційна теорія С.Хантінгтона (2 години). Теорія конфлікту цивілізацій С.Хантінгтона. Цивілізації в сучасному світі за Хантінгтоном. Причини та рівні конфліктів. Дискусії навколо теорії Хантінгтона.

Лекційне заняття 8. Цивілізаційна теорія Ю.Павленка (2 години). Вклад Ю.Павленка в розвиток цивілізаційної теорії. Цивілізаційна ойкумена за Ю.Павленком. Характеристика стадій розвитку цивілізації за Ю.Павленком.

Змістовий модуль III.

Теоретичні основи дослідження міжнародних конфліктів.

Тема 1. Поняття конфлікту: визначення та характеристика. Основні погляди на суть та природу міжнародного конфлікту. Базові підходи до аналізу міжнародних конфліктів. Історичні типи джерел напруги у міжнародних відносинах. Геополітичний, економічний, соціальний, та соціокультурний аналіз ситуації міжнародної безпеки в контексті міжнародного конфлікту.

Тема 2. Класифікація та типологія міжнародних конфліктів. Характеристика критеріїв щодо класифікації міжнародних конфліктів. Напрями дослідження міжнародного конфлікту. Основні категорії міжнародних конфліктів.

Тема 3. Динаміка розгортання міжнародного конфлікту. Основні фази / стадії розвитку міжнародного конфлікту. Передконфліктна фаза, її особливості. Прояв наслідків конфлікту. Стадія постконфліктної відбудови / врегулювання. Альтернативні варіанти розвитку міжнародної кризи.

Тема 4. Роль міжнародних організацій у врегулюванні та запобіганні міжнародним конфліктам. ООН як ключовий наддержавний актор у сфері запобігання та усунення міжнародних конфліктів. Специфіка ролі НАТО як суб'єкта регіональних та надрегіональних миротворчих операцій. Роль ОБСЄ у моніторингу та врегулюванні міжнародних конфліктів. ЄС та політика безпеки в контексті міжнародного кризового менеджменту.

Змістовний модуль IV.

Практичні проблеми врегулювання міжнародних конфліктів сучасності.

Тема 5. Основні форми подолання конфліктних ситуацій у сучасних міжнародних відносинах. Поняття запобігання конфлікту, його основні форми. Переговори, медіація, арбітраж, рішення міжнародних судів (трибуналів). Засоби ООН для врегулювання міжнародних спорів. Специфіка миротворчої діяльності регіональних міжнародних організацій.

Тема 6. Міжнародна безпека та міжнародні конфлікти. Сучасне поняття міжнародної безпеки. Конфлікти як драйвери системи міжнародних відносин. Полярність міжнародної системи та її конфліктогенні наслідки.

Тема 7. Міжнародні конфлікти XXI століття. «Арабська весна» як чинник трансформації динаміки міжнародного конфлікту на Близькому Сході. Сирійський конфлікт та втручання основних геополітичних суб'єктів у його проходження. Прихід до влади в США Д. Трампа та загострення конфліктних тенденцій у китайсько-американських відносинах.

Тема 8. Міжнародні конфлікти на пострадянському просторі. Придністровський конфлікт та його вплив на безпеку у Східній Європі. Російсько-грузинська війна та її міжнародні наслідки. Гібридна війна Росії проти України як новітній конфлікт та як нова форма глобального протистояння.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Метод навчання, що застосовуються при вивченні дисципліни «Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти». Метод навчання — взаємопов'язана діяльність викладача та студентів, спрямована на засвоєння студентами системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток. У вузькому значенні метод навчання є способом керівництва пізнавальною діяльністю студентів, що має виконувати три функції: навчаючу, виховну і розвиваючу. Складовою методу навчання є прийом навчання. Прийом навчання — сукупність конкретних навчальних ситуацій, що сприяють досягненню проміжної (допоміжної) мети конкретного методу. Чим багатший арсенал прийомів у структурі методу, тим він повноцінніший та ефективніший.

Методи навчання класифікують на: методи готових знань (студенти пасивно сприймають подану викладачем інформацію, запам'ятовують, а в разі необхідності відтворюють її) і дослідницький метод (передбачає активну самостійну роботу студентів при засвоєнні знань: аналіз явищ, формулювання проблеми, висунення і перевірка гіпотез, самостійне формулювання висновків), який найбільш повно реалізується в умовах проблемного навчання. При вивченні дисципліни студенти на лекціях використовують в основному метод готових знань, тоді як на семінарських – дослідницький метод. Саме останній дозволяє закріпити, узагальнити і систематизувати отримані знання.

Залежно від походження інформації виділяють: словесні, наочні та практичні методи; від мети: методи здобуття нових знань, метод формування умінь і навичок, метод застосування знань на практиці, методи творчої діяльності, методи закріплення знань, умінь і навичок, методи перевірки і оцінювання знань, умінь і навичок. На лекціях та семінарах ми використовуємо презентації, адже унаочнення матеріалу покращує рівень сприйняття. Також використовуються і всі інші методи.

ТЕМИ ТА ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ (орієнтовний розподіл навчального часу)

Змістовий модуль I Класичні цивілізаційні теорії

Заняття 1. Базові засади «Теорії цивілізацій» (2 години)

1. «Теорії цивілізацій» як наука та навчальна дисципліна, її зв'язок з іншими галузями знань.
2. Періодизація цивілізаційних процесів.
3. Структура цивілізацій та функції теорії цивілізацій.
4. Парадигми теорії цивілізацій.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії цивілізації.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Павленко О. Цивілізація // Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — С. 770.

2. Бойченко І. Цивілізація // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). — Київ: Абрис, 2002. — С. 704. — 742 с.

3. Семёнов Ю. И. Философия истории. (Общая теория, основные проблемы, идеи и концепции от древности до наших дней). — М.: Современные тетради, 2003. — 776 с. — 2500 экз.

4. Кузык Б. Н., Яковец Ю. В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее: в 2 т. / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. — М.: Институт экономических стратегий, 2006. — Т. 1: Теория и история цивилизаций. — 768 с.

5. Пономарёв М. В., Смирнова С. Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений: в 3 ч. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. — Т. 1. — 288 с.

6. Февр Л. Цивилизация: эволюция слова и группы идей // Бои за историю / Февр, Люсьен, Бобович, А. А., Гуревич, А. Я., АН СССР. — М.: Наука, 1991. — С. 239—281. — 629 с. — (Памятники исторической

мысли). *Сравнительное изучение цивилизаций* : хрестоматия / коллект. автор., Ерасов, Борис Сергеевич. — М. : Аспект Пресс, 2001. — 556 с.

7. *Прокофьева Г. П.* Становление категории «Цивилизация» как универсальной единицы анализа исторического процесса : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11. — Хабаровск, 2001. — 141 с.

8. *Космина В. Г.* Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу / В. Г. Космина. — Запоріжжя : ЗНУ, 2011. — 310 с.

9. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії. Національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін.; ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. — К.: НАН України, 2016. — 284 с.

10. Цивілізація // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. — Т. 6 : Т — Я. — 768 с.

Заняття 2. Цивілізаційна теорія М.Я. Данилевського (2 години).

1. Концептуальні положення теорії циклічних культурно-історичних типів в історії людства за Данилевським М.Я.
2. Характеристика 13 культурно-історичних типів.
3. П'ять законів виникнення, розвитку та загибелі культурно-історичного типу.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії цивілізації.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. *Горбатюк Т. В. Данилова Т. В.* Теорія цивілізацій та гуманітарні проблеми людства: монографія. - Ніжин: Видавець пп Лисенко М.М., 2015.- 640 с.

2. *Данилевский Н. Я.* Россия и Европа: Взгляд на культурные и политические отношения Славянского мира к Германно-Романскому. - СПб.: Издательство «Глаголь», издательство С.-Петербургского университета, 1995. — 514 с.

3. *Ерасов Б.С.* Сравнительное изучение цивилизаций. Хрестоматия: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 1988.- 566с.

4. Історія і теорія світових цивілізацій : підручник / І. В. Довжук, В. Б. Попов, А. І. Атоян, В. В. Вербовський, В. А. Крот. – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2012. - 1087 с.

5. *Павлов О.І.* Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації. - Одеса : Астропринт, 2011. - 288 с.
https://pidruchniki.com/85881/kulturologiya/tendentsiyi_rozvitku_tsivilizatsiy_u_konteksti_globalizatsiyi

**Заняття 3. «Занепад Європи» О. Шпенглера і «Піднесення Заходу»
В. Мак-Ніла: спільне і відмінне у визначенні минулого і
майбутнього західної цивілізації. (2 години)**

I. Цивілізаційна теорія О.Шпенглера:

1. Критика європоцентризму.
2. Виникнення, еволюцію та загибель культур.
3. Портрети аполлонічної, західноєвропейської та інших культур.

II. «Зміна парадигми» В.Мак-Ніла:

1. Розвиток індивідуальних суспільних та культурних традицій.
2. Цілісність історії та взаємопроникнення культур.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії цивілізації.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Горбатюк Т. В. Данилова Т. В. Теорія цивілізацій та гуманітарні проблеми людства: монографія. - Ніжин: Видавець пп Лисенко М.М., 2015.- 640 с.
2. Ерасов Б.С. Сравнительное изучение цивилизаций. Хрестоматия: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 1988.- 566с.
3. Історія і теорія світових цивілізацій : підручник / І. В. Довжук, В. Б. Попов, А. І. Атоян, В. В. Вербовський, В. А. Крот. – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2012. - 1087 с.
4. Континент Європа: Наук. зб., присвяч. 80-річчю виходу у світ пр. О.Шпенглера «Занепад Європи» / ред.: Ю. Вільчинський; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Філософ. ф-т. — Л., 2000. — 173 с.
5. Мак-Ніл Вільям. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти. – К.: Ніка-Центр, 2011. – 960 с.
6. Осокіна Ю. Шпенглер Освальд // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.787
7. Павлов О.І. Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації. - Одеса : Астропринт, 2011. - 288 с.
https://pidruchniki.com/85881/kulturologiya/tendentsiyi_rozvitku_tsivilizatsiy_u_konteksti_globalizatsiyi
8. Шпенглер О. Закат Европы. — М: «Наука», 1993. — 592 с.

9. Шпенглер, Освальд // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). — Київ : Абрис, 2002. — С. 725. — 742 с.

Заняття 4. Цивілізаційна теорія А.Дж. Тойнбі (2 години)

1. «Філософська історія» А. Дж. Тойнбі:
 - а) поле історичного дослідження А. Дж. Тойнбі та його масштаб;
 - б) витоки та еволюція теорії цивілізації А. Дж. Тойнбі.
2. А. Дж. Тойнбі про генезис, розвиток та взаємодію цивілізацій:
 - а) Закон «виклику-відгуку» А. Дж. Тойнбі.
 - б) Світова держава, Вселенська церква та «героїчна доба».
 - в) класифікація цивілізацій та контакти між ними у просторі та часі.
3. Теорія цивілізації А. Дж. Тойнбі як нове розуміння культурно-історичного процесу.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії цивілізації.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. *Галушко К. Ю.* Тойнбі Арнольд-Джозеф // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К.: Наукова думка, 2013. — Т. 10 : Т — Я. — С. 114.

2. *Горбатюк Т. В. Данилова Т. В.* Теорія цивілізацій та гуманітарні проблеми людства: монографія. - Ніжин: Видавець пп Лисенко М.М., 2015.- 640 с.

3. *Ерасов Б.С.* Сравнительное изучение цивилизаций. Хрестоматия: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 1988.- 566с.

4. Історія і теорія світових цивілізацій : підручник / І. В. Довжук, В. Б. Попов, А. І. Атоян, В. В. Вербовський, В. А. Крот. – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2012. - 1087 с.

5. *Осокіна Ю.* Тойнбі Арнольд Джозеф // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.713.

6. *Павлов О.І.* Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації. - Одеса : Астропринт, 2011. - 288 с.
<https://pidruchniki.com/85881/kulturologiya/tendentsiyi-rozvitku-tsvivilizatsiy-u-konteksti-globalizatsiyi>

7. *Пріцак Омелян*. Арнольд Джозеф Тойнбі та його твір. — В кн.: Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 2. — К.: Основи, 1995. — С. 363—373.

8. *Тойнбі, Арнольд*. Дослідження історії. Том 1./Пер. з англ. В. Шовкуна. — К.: Основи, 1995. — 614 с.

9. *Тойнбі, Арнольд*. Дослідження історії. Том 2./Пер. з англ. В. Митрофанова, П. Таращука. — К.: Основи, 1995. — 406 с.

10. *Тойнбі, Арнольд Джозеф* // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). — Київ : Абрис, 2002. — С. 640. — 742 с.

Змістовий модуль II. Сучасні цивілізаційні теорії.

Заняття 5. Цивілізаційна теорія Ф.Фукуями (2 години)

1. Концепція «кінця історії» Ф.Фукуями та бачення ним перспектив цивілізаційного діалогу.
2. «Кінець історії та остання людина» Ф. Фукуями.
3. «Державне будівництво: управління та світовий порядок у ХХІ ст.» Ф. Фукуями.
4. «Америка на роздоріжжі: демократія влади та неоколоніальна спадщина» Ф. Фукуями.
5. Критика ідей Ф.Фукуями.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії цивілізації.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. *Горбатюк Т. В. Данилова Т. В.* Теорія цивілізацій та гуманітарні проблеми людства: монографія. - Ніжин: Видавець пп Лисенко М.М., 2015.- 640 с.

2. *Ерасов Б.С.* Сравнительное изучение цивилизаций. Хрестоматия: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 1988.- 566с.

3. Історія і теорія світових цивілізацій : підручник / І. В. Довжук, В. Б. Попов, А. І. Атоян, В. В. Вербовський, В. А. Крот. – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2012. - 1087 с.

4. *Павлов О.І.* Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації. - Одеса : Астропринт, 2011. - 288 с.
https://pidruchniki.com/85881/kulturologiya/tendentsiyi_rozvitku_tsivilizatsiy_u_konteksti_globalizatsiyi

5. *Фукуяма Ф.* Конец истории? [Текст] / Ф. Фукуяма// Вопросы философии. - 1990. - № 3. - С. 134-148.

6. *Фукуяма Ф.* Конец истории и последний человек [Текст] / Ф. Фукуяма. - М.: АСТ, 2007. - 588 с.

Заняття 6. Цивілізаційна теорія Ж.Атталі та К.Санторо (2 години)

1. «Новий світовий порядок» Ж. Атталі.
2. Геоeкономіка «нового світового порядку» за прогнозами Ж. Атталі.
3. Теорія глобального хаосу К. Санторо.

Ідивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії цивілізації.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Атталі Жак Краткая история будущего: Мир в ближайшие 50 лет /; [пер. с фр. Е. Пантелеева]. - Санкт-Петербург [и др.]: Питер, 2014. - 285
2. Дугин А. Основы геополитики. - М.: АРКТОГЕЯ-центр, 2000. - 928 с.
3. Мухаев Р.Т. Геополитика.- М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015.— 840 с. <https://studref.com/476859/politologiya/geopolitika>

Заняття 7. Цивілізаційна теорія С.Хантінгтона (2 години).

1. Критичний аналіз теорії модернізації С. Хантінгтона («Політичний порядок у мінливих суспільствах»).
2. Третя хвиля демократизації як глобальна тенденція кінця ХХ століття («Третя хвиля: демократизація наприкінці двадцятого століття»).
3. Теорія С. Хантінгтона про моделі конфліктів у період після Холодної війни («Зіткнення цивілізацій?», «Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку»).

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії цивілізації.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Горбатюк Т. В. Данилова Т. В. Теорія цивілізацій та гуманітарні проблеми людства: монографія. - Ніжин: Видавець пп Лисенко М.М., 2015.- 640 с.
2. Ерасов Б.С. Сравнительное изучение цивилизаций. Хрестоматия: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 1988.- 566с.
3. Історія і теорія світових цивілізацій: підручник / І. В. Довжук, В. Б. Попов, А. І. Атоян, В. В. Вербовський, В. А. Крот. – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2012. - 1087 с.
4. Лісничук О. Хантінгтон (Huntington) Самуель Філіпс // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.128
5. Павлов О.І. Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації. - Одеса: Астропринт, 2011. - 288 с.
https://pidruchniki.com/85881/kulturologiya/tendentsiyi_rozvitku_tsivilizatsiy_u_konteksti_globalizatsiyi
6. Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций? / С. Хантінгтон // Полис. – 1994. – № 1. – С.33–48.

Заняття 8. Цивілізаційна теорія Ю.Павленка (2 години).

1. Теорії становлення цивілізацій та світового цивілізаційного процесу («Історія світової цивілізації. Філософський аналіз»).
2. Східнослов'янські народи у цивілізаційному контексті.
3. Глобалізація і цивілізаційні зрушення сьогодення.

Ідивідуальні творчі завдання

4. Біографічна довідка про автора теорії цивілізації.
5. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
6. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Павленко Ю.В. М.Є.Горєлов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. Цивілізаційна історія України // Український історичний журнал. - 2005. - № 6. - С. 214-218.
2. Павленко Юрій. Ієрархічні мережеві структури інтелектуальних співтовариств Давнини: Китай, Індія, Античний світ // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. - 2009. - 4. - С. 15-32.
3. Павленко Юрій. Теоретико-методологічні засади дослідження етногенезу східнослов'янських народів у цивілізаційному контексті // RUTHENICA. - 2002. - 1. - С. 9-24
4. Павленко Ю.В. Глобалізація і цивілізаційні зрушення сьогодення // Міжнародна економічна політика- №1(2). -2005.- с.100-120.
5. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации. Философский анализ. - К.: Феникс, 2002. — 760 с.
6. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства. Навч. посібник. Вид. 3-тє, стереотип. / Відп. ред. та автор вст. слова С. Кримський. – К.: Либідь, 2001. – 360 с.

Змістовий модуль III.

Теоретичні основи дослідження міжнародних конфліктів.

Заняття 9. Поняття конфлікту: визначення та характеристика. Специфіка міжнародного конфлікту. Підходи до аналізу міжнародних конфліктів (2 години).

1. Проблема наукового визначення міжнародного конфлікту.
2. Міжнародна криза як специфічна форма міжнародного конфлікту.
3. Зв'язок насилля та міжнародного конфлікту.
4. Структура міжнародного конфлікту.
5. Монополія держави на участь в міжнародних конфліктах.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії конфлікту.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Капітоненко М. Міжнародні конфлікти. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
2. Капітоненко М.Г. Системний підхід в дослідженні міжнародного конфлікту // Дослідження світової політики. – Вип. 20. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2002. – С. 186-194.
3. Капітоненко М.Г. Традиційні міждержавні та внутрішні конфлікти в постбіполярній системі міжнародних відносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 36, част. 2. – К.: ІМВ, 2002. – С. 37-43.
4. Конфліктологія / За редакцією професорів Л. М. Герасіної та М. І. Панова. – Харків: «Право», 2002.
5. Капітоненко М.Г. Відповідно до силового потенціалу. Форми міжнародних конфліктів: порівняльний аналіз // Політика і час. – №5. – К., 2003. – С. 31-38.
6. Камінський Є. Спроба типологізації конфліктів у сучасній системі міжнародних відносин // Дослідження світової політики. – Вип. № 1. – К., 1996. – С.3 – 14.

Заняття 10. Класифікація та типологія міжнародних конфліктів (2 години).

1. Фази міжнародного конфлікту.
2. Традиційна класифікація конфліктів.
3. Вплив особливостей структури біполярної системи міжнародних відносин на появу окремих типів міжнародних конфліктів.
4. Вплив особливостей структури постбіполярної системи міжнародних відносин на появу окремих типів міжнародних конфліктів.
5. Класифікація міжнародних конфліктів за К. Боулдінгом, Й. Гальтунгом та А. Рапопортом.
6. Структурно-часові параметри конфлікту.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії конфлікту.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Дмитриев А., Кудрявцев В., Кудрявцев С. Введение в общую теорию конфликтов. – М., 1993. – 211 с.
2. Капітоненко М. Міжнародні конфлікти. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
3. Капітоненко М.Г. Системний підхід в дослідженні міжнародного конфлікту // Дослідження світової політики. – Вип. 20. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2002. – С. 186-194.
4. Капітоненко М.Г. Традиційні міждержавні та внутрішні конфлікти в постбіполярній системі міжнародних відносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 36, част. 2. – К.: ІМВ, 2002. – С. 37-43.
5. Лебедева М. Мировая политика. – М.: Аспект-Пресс, 2003. – 351 с.
6. Мальський М.З., Мацях М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К., 2007.
7. Толубко В. Б., Бут Ю. І., Косевцов В. О. Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів. – К., 2002. – 68 с.
8. Камінський Є. Спроба типологізації конфліктів у сучасній системі міжнародних відносин // Дослідження світової політики. – Вип. № 1. – К., 1996. – С. 3 – 14.
9. Капітоненко М.Г. Відповідно до силового потенціалу. Форми міжнародних конфліктів: порівняльний аналіз // Політика і час. – №5. – К., 2003. – С. 31-38.

Заняття 11. Динаміка розгортання міжнародного конфлікту (2 години).

1. Передконфліктна фаза, її особливості.
2. Перехід до конфронтації та кризи у відносинах між акторами.
3. Прояв наслідків конфлікту.
4. Стадія постконфліктної відбудови / врегулювання.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії конфлікту.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Дмитриев А., Кудрявцев В., Кудрявцев С. Введение в общую теорию конфликтов. – М., 1993. – 211 с.
2. Капітоненко М. Міжнародні конфлікти. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
3. Капітоненко М.Г. Системний підхід в дослідженні міжнародного конфлікту // Дослідження світової політики. – Вип. 20. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2002. – С. 186-194.
4. Капітоненко М.Г. Традиційні міждержавні та внутрішні конфлікти в постбіполярній системі міжнародних відносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 36, част. 2. – К.: ІМВ, 2002. – С. 37-43.
5. Лебедева М. Мировая политика. – М.: Аспект-Пресс, 2003. – 351 с.
6. Мальський М.З., Мацяк М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К., 2007.
- Камінський Є. Спроба типологізації конфліктів у сучасній системі міжнародних відносин // Дослідження світової політики. – Вип. № 1. – К., 1996. – С. 3 – 14.
7. Капітоненко М.Г. Відповідно до силового потенціалу. Форми міжнародних конфліктів: порівняльний аналіз // Політика і час. – №5. – К., 2003. – С. 31-38.

Заняття 12. Роль міжнародних організацій у врегулюванні та запобіганні міжнародним конфліктам. Міжнародні економічні конфлікти (2 години).

1. Сучасне поняття міжнародної безпеки та роль міжнародних організацій у її забезпеченні.
2. Правові засоби вирішення міжнародних суперечок.
3. Миротворча діяльність НБСЄ-ОБСЄ.
4. Миротворча діяльність НАТО.
5. Основні моделі безпеки постбіполярного світу.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії конфлікту.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Капітоненко М. Міжнародні конфлікти. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
2. Капітоненко М.Г. Системний підхід в дослідженні міжнародного конфлікту // Дослідження світової політики. – Вип. 20. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2002. – С. 186-194.
3. Мальський М.З., Мацяк М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К., 2007.
4. Міжнародні організації: підручник. За редакцією В.В.Копійки.- К.: ВПЦ «Київський університет», 2015.- 783с.
5. Глобалізація і безпека розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; Заред. О. Г. Білоруса. — К.: КНЕУ, 2001. — 733 с.
6. Капітоненко М.Г. Модель «гегемоністичної стабільності» і роль України //Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 42, част. 2. – К.: ІМВ, 2003. – С.41-47.
7. Ключев К.Г. Міжнародні миротворчі операції як політичний інструмент врегулювання воєнно-політичних конфліктів / К.Г. Ключев // «Молодий вчений». – 2016 р. – № 10 (37). – С. 127-131.
8. Муфак Зияд Тамир. Роль ООН у мирному розв'язанні спорів і конфліктів //Право України. – 2003. – №1.
9. Kapitonenko M. Globalization, Nation-State, and Global Security Arrangements //Europolis. Journal of Political Science and Theory. – Vol. 6, 2009. – P. 585-603.
10. Kennedy P. [ed.] Grand Strategies in War and Peace. – New Haven: Yale University Press, 1991. – 228 p.

Змістовий модуль IV.

Практичні проблеми врегулювання міжнародних конфліктів сучасності.

Заняття 13. Основні форми подолання конфліктних ситуацій у сучасних міжнародних відносинах. Основні рівні аналізу міжнародних конфліктів (2 години).

1. Теорія силової рівноваги. Теорії гегемоністичної стабільності та перетікання силових ресурсів.
2. Інститут розв'язання міжнародних суперечок.
3. Дипломатичні засоби вирішення міжнародних суперечок.
4. Гуманітарна інтервенція як метод врегулювання конфліктів.
5. Превентивна дипломатія.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії конфлікту.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Бутрос Гали Б. Повестка дня для мира. Превентивная дипломатия, миротворчество и поддержание мира. Доклад Генерального секретаря ООН. – Нью-Йорк, 1992.
2. Дмитриев А., Кудрявцев В., Кудрявцев С. Введение в общую теорию конфликтов. – М., 1993. – 211 с.
3. Капітоненко М. Міжнародні конфлікти. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
4. Мальський М.З., Мацяк М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. –К., 2007.
5. Толубко В. Б., Бут Ю. І., Косевцов В. О. Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів. – К., 2002. – 68 с.
6. Капітоненко М.Г. Відповідно до силового потенціалу. Форми міжнародних конфліктів: порівняльний аналіз // Політика і час. – №5. – К., 2003. – С. 31-38.
7. Капітоненко М.Г. Модель “гегемоністичної стабільності” і роль України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 42, част. 2. – К.: ІМВ, 2003. – С. 41-47.

Заняття 14. Конструктивний потенціал конфліктів і міжнародна безпека (2 години).

1. Основні джерела дестабілізації та ризику у постбіполярній системі міжнародних відносин.
2. Вплив кризи американського лідерства на міжнародну конфліктогенність.
3. Структурні трансформації міжнародної системи як чинник глобальної конфліктогенності.
4. Зв'язок між параметрами міжнародної системи та типами міжнародних конфліктів, які в ній виникають.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії конфлікту.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Іжнін Ігор. Трансформація системи міжнародної безпеки на початку XXI століття: нові загрози // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія: міжнародні відносини. 2015. Випуск 37. Частина 3. С. 44-49.
2. Капітоненко М. Міжнародні конфлікти. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
3. Капітоненко М.Г. Системний підхід в дослідженні міжнародного конфлікту // Дослідження світової політики. – Вип. 20. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2002. – С. 186-194.
4. Мальський М.З., Мацяк М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К., 2007.
5. Глобалізація і безпека розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; За ред. О. Г. Білоруса. — К.: КНЕУ, 2001. — 733 с.

Заняття 15. Міжнародні конфлікти XXI століття (2 години).

1. Основні тенденції та форми розвитку конфліктів в постбіполярній системі міжнародних відносин.
2. Причини поширення конфліктів в сучасному світі на початку XXI ст.
3. Характеристика сучасних міжнародних та регіональних конфліктів.

Ідивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії конфлікту.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Додонов Р. О. Закономірності розгортання збройних конфліктів у XXI столітті. //Вісник Донецького національного університету. Серія Філософські науки. 2016.№1. С. 85-94.
- 2.Капітоненко М. Міжнародні конфлікти. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
3. Капітоненко М.Г. Системний підхід в дослідженні міжнародного конфлікту // Дослідження світової політики. – Вип. 20. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2002. – С. 186-194.
4. Капітоненко М.Г. Традиційні міждержавні та внутрішні конфлікти в постбіполярній системі міжнародних відносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 36, част. 2. – К.: ІМВ, 2002. – С. 37-43.
5. Милосердна І. М. Краснопольська Т. М. Азіатсько-тихоокеанський регіон та проекти його розвитку: кінець XX – початок XXI століття // Актуальні проблеми політики. 2020. Вип. 65. С.130-138.

Заняття 16. Міжнародні конфлікти на пострадянському просторі.

1. Обставини виникнення і накопичення конфліктних потенціалів на територіях колишніх радянських республік – Молдавії, Грузії, Азербайджану і Вірменії.
2. Збройні конфлікти в Придністров'ї, Південній Осетії, Абхазії. Виникнення ситуації «заморожених» конфліктів.
3. Особливості азербайджансько-вірменського конфлікту за Нагірний Карабах : генеза, перспективи вирішення.
4. Громадянська війна в Таджикистані, її відмінність від інших конфліктів і результати.
5. Політика Російської Федерації і участь її збройних сил у конфліктах на пострадянському просторі. Сутність «гібридного» протистояння.
6. Російська військова агресія в Україні: виклик для сучасної системи міжнародної безпеки.

Індивідуальні творчі завдання

1. Біографічна довідка про автора теорії конфлікту.
2. Опрацювання наукової статті з заданої проблеми.
3. Опрацювання першоджерела (оригінальне першоджерело або хрестоматійний варіант)

Рекомендована література

1. Алексейченко О. В. Політика Російської Федерації щодо «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі // Політологічний вісник, 2013. Випуск 71. С. 503-514.
2. Бабилунга Н. В., Бомешко Б. Г. Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты. – Тирасполь, 1998.
3. Гібридна війна: український фронт: монографія. За ред. Горбуліна В.П. – К.: НІСД, 2017. – 496с.
4. Магда Є. Гібридна війна. Вжити й перемогти. – К.: Vivat, 2015. – 304 с.
5. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. – К.: Каламар, 2017. – 268 с.
6. Перепелиця Г.М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи. – К.: Стилос – ПЦ “Фоліант”, 2003.
7. Перепелиця Григорій. Ідеологія «руського міра» як загроза безпеці світу та Україні (миру, безпеці, демократії та процвітанню). URL:

http://r-studies.org/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=81655&lang=ukr

8. Перепелиця Г.М. Україна-Росія: війна в умовах співіснування. -К.: Стилос, 2015.- 880с.
9. Перепелиця Г.М. Конфлікт в Придністров'є. Історія, причини, еволюція. URL: <https://www.blackseanews.net/read/116>

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙ ТА МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ»

Критерії національної оцінки знань студентів

Оцінка «Відмінно» виставляється здобувачу вищої освіти, який систематично працював протягом семестру, показав під час екзамену різнобічні і глибокі знання програмного матеріалу, вмів успішно виконувати завдання, які передбачені програмою, засвоїв зміст основної та додаткової літератури, усвідомив взаємозв'язок окремих розділів дисципліни, їхнє значення для майбутньої професії, виявив творчі здібності у розумінні та використанні навчально-програмного матеріалу, проявив здатність до самостійного оновлення і поповнення знань.

Оцінка «Добре» виставляється здобувачу вищої освіти, який виявив повне знання навчально-програмного матеріалу, успішно виконує передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу, що рекомендована програмою, показав достатній рівень знань з дисципліни і здатний до їх самостійного оновлення та поповнення у ході подальшого навчання та професійної діяльності.

Оцінка «Задовільно» виставляється здобувачу вищої освіти, який виявив знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та наступної роботи за професією, справляється з виконанням завдань, передбачених програмою, допустив окремі похибки у відповідях на іспиті і при виконанні іспитових завдань, але володіє необхідними знаннями для подолання допущених похибок під керівництвом науково-педагогічного працівника.

Оцінка «Незадовільно» виставляється здобувачу вищої освіти, який не виявив достатніх знань основного навчально-програмного матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань, не може без допомоги викладача використати знання при подальшому навчанні, не спромігся оволодіти навичками самостійної роботи.

За місцем, яке посідає контроль у навчальному процесі, розрізняють попередній (вхідний), поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Попередній контроль (діагностика вихідного рівня знань студентів) застосовується як передумова для успішного планування і керівництва навчальним процесом. Він дає змогу визначити наявний рівень знань дня використання їх викладачем як орієнтування у

складності матеріалу. Попередній контроль у вигляді перевірки і оцінки залишкових знань проводять також через деякий час після підсумкового іспиту з певної дисципліни як з метою оцінки міцності знань, так і з метою визначення рівня знань з забезпечуючих предметів для визначення можливості сприйняття нових навчальних дисциплін.

Поточний контроль знань є органічною частиною всього педагогічного процесу і слугує засобом виявлення ступеня сприйняття (засвоєння) навчального матеріалу. Управління навчальним процесом можливе тільки на підставі даних поточного контролю. Завдання поточного контролю зводяться до того, щоб:

- виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається;
- визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення;
- виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи, встановивши причини, які перешкоджають їх роботі;
- виявити рівень опанування навиків самостійної роботи і намітити шляхи і засоби їх розвитку;
- стимулювати інтерес студентів до предмета і їх активність у пізнанні.

Головне завдання поточного контролю - допомогти студентам організувати свою роботу, навчитись самостійно, відповідально і систематично вивчати усі навчальні предмети. Поточний контроль - це продовження навчальної діяльності педагога і педагогічного колективу, він пов'язаний з усіма видами навчальної роботи і має навчити студентів готуватись до перевірки з першого дня занять і кожного дня, а не наприкінці семестру або навчального року. Разом з тим поточний контроль є показником роботи і педагогічного колективу. Звісно, що студенти у семестрі вивчають одночасно до десяти предметів, і не усі викладачі ставлять до них однакові вимоги.

Рубіжний (модульний) контроль знань є показником якості вивчення окремих розділів, тем і пов'язаних з цим пізнавальних, методичних, психологічних і організаційних якостей студентів. Його завдання - сигналізувати про стан процесу навчання студентів для вжиття педагогічних заходів щодо оптимального його регулювання.

Підсумковий контроль являє собою іспит студентів з метою оцінки їх знань і навиків у відповідності до моделі спеціаліста. До підсумкового контролю належать семестрові, курсові і державні іспити, а також заліки перед іспитом. Основна мета іспитів - встановлення дійсного змісту знань студентів за обсягом, якістю і глибиною і вміннями застосовувати їх у практичній діяльності.

Рейтинг здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни у балах переводиться у національні оцінки згідно з таблиці 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України» від 27.02.1019 р. протокол № 7 з табл. 1.

Оцінка національна	Рейтинг здобувача вищої освіти, бали
Відмінно	90-100
Добре	74-89
Задовільно	60-73
Незадовільно	0-59

Для визначення рейтингу здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни **R_{дис}** (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації **R_{ат}** (до 30 балів) додається до рейтингу з навчальної роботи **R_{нр}** (до 70 балів):
R_{дис} = R_{нр} + R_{ат}.

**ЗРАЗКИ КОНТРОЛЬНИХ ЗАПИТАНЬ ТА ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ
ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ
ОСВІТИ.**

ЗРАЗКИ РОЗГОРНУТИХ ЗАПИТАНЬ

Теорії цивілізацій

1. Теорія локальних цивілізацій і плюрально-циклічний погляд на історію.
2. Цивілізаційна теорія Ж.А.Габіно.
3. Цивілізаційна теорія Г.Рюккерта.
4. Культурно-історичний тип як самобутня цивілізація (за Данилевським).
5. Цивілізаційний розвиток людства (за Данилевським).
6. Взаємовідносини Західна цивілізація-Росія (за Данилевським).
7. Морфологія культури О.Шпенглера.
8. Культура і цивілізація (За Шпенглером)
9. Розвиток і криза культури за Шпенглером.
10. Методика дослідження А.Тойнбі.
11. Життєвий цикл цивілізацій у концепції А. Тойнбі.
12. Генезис цивілізацій А.Тойнбі.
13. Теорія «кінця історії» Ф.Фукуямі.
14. Теорії історичного розвитку за Ф.Фукуямі.
15. Рівні розвитку демократії за Ф.Фукуямі.
16. Мондіалізм та неомондіалізм.
17. Геоекономіка» Ж.Атталі.
18. Посткатастрофічний мондіалізм К.Санторо.
19. Теорія конфлікту цивілізацій С.Хантінгтона.
20. Цивілізації в сучасному світі за Хантінгтоном.
21. Причини та рівні конфліктів.
22. Дискусії навколо теорії Хантінгтона.
23. Вклад Ю.Павленка в розвиток цивілізаційної теорії.
24. Цивілізаційна ойкумена за Ю.Павленком.
25. Характеристика стадій розвитку цивілізації за Ю.Павленком.
26. Теорії цивілізацій як наука та навчальна дисципліна, її зв'язок з іншими галузями знань.
27. Періодизація цивілізаційних процесів історії людства.
28. Структура цивілізацій.

29. Функції теорії цивілізацій.
30. Парадигми теорії цивілізацій.

Міжнародні конфлікти

1. Поняття та структура міжнародного конфлікту.
2. Особливості філософського знання про міжнародний конфлікт.
Типологія
3. філософських поглядів стосовно конфлікту.
4. Причини виникнення міжнародних конфліктів.
5. Теологічні концепції міжнародних конфліктів.
6. Погляди політичного реалізму на причини міжнародних конфліктів.
7. Методологія дослідження міжнародних конфліктів: загальний огляд.
8. «Якісні» методи в конфліктології: структура, особливості.
9. «Кількісні» методи в дослідженні міжнародних конфліктів: переваги та недоліки.
10. Типологія міжнародних конфліктів: критерії та підходи.
11. Конфліктогенність постбіполярної системи міжнародних відносин.
12. Гегемонія в сучасному світі і її вплив на міжнародні конфлікти.
13. Основні типи сучасних міжнародних конфліктів.
14. Асиметричні конфлікти в міжнародних відносинах.
15. Транснаціональні конфлікти: поняття та приклади.
16. Регіональні міжнародні конфлікти: причини та шляхи врегулювання.
17. Міжнародна криза та її характерні риси.
18. Внутрішні конфлікти з міжнародними наслідками.
19. Міжнародний тероризм: поняття та основні тенденції розвитку.
20. Стратегії врегулювання внутрішніх конфліктів.
21. Інтервенція у внутрішні конфлікти.
22. Вплив глобалізації на міжнародні конфлікти.
23. Теорія комплексної взаємозалежності.
24. Релігійний фактор в сучасних міжнародних конфліктах.
25. Соціально-економічні причини міжнародних конфліктів в постбіполярному світі.
26. Інтервенція міжнародних організацій в міжнародних конфліктах: за і проти.
27. Підходи до визначення сили в конфліктології.
28. «Баланс сил»: визначення і функції.
29. Класифікація війн.
30. Превентивна дипломатія як засіб управління конфліктом.

31. Гуманітарна інтервенція: правові підстави та політичні наслідки.
32. Теоретичні основи та сучасна практика миротворчої діяльності ООН та регіональних міжнародних організацій.
33. Посередництво в міжнародних конфліктах.
34. Тенденції розвитку сучасних міжнародних конфліктів.
35. Миротворча діяльність України.
36. Суверенна держава як головний суб'єкт міжнародних конфліктів.
37. Характеристика об'єктного поля міжнародних конфліктів.
38. Характеристика функцій міжнародних конфліктів.
39. Фази міжнародного конфлікту.
40. Охарактеризуйте латентну фазу міжнародного конфлікту.
41. Вплив особливостей структури біполярної системи міжнародних відносин на появу окремих типів міжнародних конфліктів.
42. Класифікація міжнародних конфліктів за К. Боулдінгом, Й. Гальтунгом та А. Рапопортом.
43. Рапопортом.
44. Превентивна дипломатія у процесі управління міжнародними конфліктами.
45. Конструктивний потенціал конфліктів і міжнародна безпека.
46. Передумови поширення етнонаціональних конфліктів у постбіполярному світі.
47. Основні механізми управління етнонаціональними конфліктами.
48. Вплив кризи американського лідерства на міжнародну конфліктогенність.
49. Основні джерела дестабілізації та ризику у постбіполярній системі міжнародних відносин.
50. Вплив процесів глобалізації на транснаціональні конфлікти.
51. Типи транснаціональних конфліктів.

ПРИКЛАД ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Основна праця О.Шпенглера:

1	«Присмерк Європи»
2	«Росія та Європа»
3	«Підручник світової історії в органічному викладі»
4	«Досвід про нерівність людських рас»
5	«Старий і юнак»

Правильна відповідь: 1.

2. Вперше термін «цивілізація» вжив:

1	П'єр Сомон Балланш
2	Ежен Бюрнуфа
3	Олександр фон Гумбольдт
4	Жозеф Марі де Местра
5	Шарль Ренув'є

Правильна відповідь: 1.

3. Уперше термін «локальна цивілізація» з'явився у науковому дослідженні:

1	О. Шпенглера
2	М. Данилевського
3	Ю.Павленка
4	Ш. Ренув'є
5	С.Хантінгтона

Правильна відповідь: 4.

4. Основоположниками теорій локальних цивілізацій вважають:

1	Ж.Атталі та К.Санторо
2	М. Данилевського
3	С.Хантінгтона
4	Ф.Фукуямі
5.	Ж.А.Габіно та Г.Рюккерта

Правильна відповідь: 5.

5. Центром усіх виниклих цивілізацій Ж.Гобіно вважав:

1	аріїв
2	єгиптян
3	індійців
4	еллінців
5	китайців

Правильна відповідь: 1.

6. Яке слово пропущене в реченні?

О.Шпенглер визначив останню неминучу фазу всякої _____ культури терміном _____ .	(у _____ бланку відповідей подати одним словом)
--	---

Правильна відповідь: цивілізація

7. Визначте твердження, що мають відношення до наукової спадщини А.Тойнбі:

1	Головна праці «Дослідження історії»
2	Автор теорії «кінця історії»
3	Автор праці «Присмерк Європи»
4	Виділив 21 цивілізацію
5	«жодна з цивілізацій не охоплює все людство»

Правильна відповідь: 1, 4, 5.

8. На думку Хантінгтона С. в минулому конфлікти відбувались між:

1	племенами
2	правителями
3	націями
4	ідеологіями
5	статями

Правильна відповідь: 2, 3, 4.

9. Встановіть відповідність між цивілізаційними теоріями та їх ознаками:

1) теорія кінця історії	а) західні цінності приведуть до формування ліберальної демократії
2) геоекономіка	б) поділ людства на три раси: білу, жовту, чорну
3) теорія культурно-історичних типів	в) історичний процес – сума паралельних процесів розвитку цивілізацій/культурно-історичних організмів
4) теорія Гобіно	г) існує 13 культурно-історичних типів розвитку цивілізації
5) теорія локальних цивілізацій	д) основа геополітики- економічна реальність в її відношенні до

	простору
--	----------

Правильна відповідь: 1-а, 2-д, 3-г, 4-б, 5-в

10. Встановіть відповідність між теоріями та їх авторами:

1) геоекономіка	А) Ф.Фукуямі
2) футурологічна геополітична теорія	Б) Ж.Атталі
3) цивілізаційна теорія генезису цивілізацій	В) Карло Санторо
4) теорія конфлікту цивілізацій	Г) А.Тойнбі
5) теорія кінця історії	Д) С.Хантінгтон

Правильна відповідь: 1-б, 2-в, 3-г, 4-д, 5-а

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ

ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Теорії цивілізацій

Основна

1. Бойченко І.В. Філософія історії. - Харків: Прапор, 2006. – 656.
2. Василенко І.А. Политическая глобалистика. Уч. пособие. - М.: Логос, 2000. – 360с.
3. Горбатюк Т. В. Данилова Т. В. Теорія цивілізацій та гуманітарні проблеми людства: монографія. - Ніжин: Видавець пп Лисенко М.М., 2015.- 640 с.
4. Ерасов Б.С. Сравнительное изучение цивилизаций. Хрестоматия: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 1988.- 566с.
5. Історія і теорія світових цивілізацій : підручник / І. В. Довжук, В. Б. Попов, А. І. Атоян, В. В. Вербовський, В. А. Крот. – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2012. - 1087 с.
6. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навч. посіб. / Відп. ред. С. Кримський. — К.: Либідь, 1996. —360с.
7. Павлов О.І. Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації. - Одеса : Астропринт, 2011. - 288 с.
https://pidruchniki.com/85881/kulturologiya/tendentsiyi_rozvitku_tsi_vilizatsiy_u_konteksti_globalizatsiyi
8. Суліма Є.М., Шепелев М.А., Кривошеїн В.В., Полянська В.Ю. Політична філософія: Підруч. - К. : Знання, 2006. - 799 с.
9. Философия истории / Под ред. А.С. Панарина. - М.: Гардарики. 1999.-432с.
10. Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский и др. Под ред. Ю. Н. Пахомова. – К.: Наукова думка, 2002. – 632 с.
11. Черняк Е.Б. Цивилиография. - М.: Междунар. Отношения, 1996. -384с.
12. Шепелев М.А. Теорія міжнародних відносин. Підручник. - К.: Вища школа, 2004. – 622с.

Допоміжна

1. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. XV-XVIII вв. Т. 2. Ігри обміну. М.: Прогрес, 1988. - 634 с.

2. Глобализация: конфликт или диалог цивилизаций? - М.: «Новый век», 2002. -363с.
3. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. - СПб.: Кристалл, 2001. - 642 с.
4. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. — М.: «Книга», 1991. — 576 с.
5. Маркарян Э.С. О концепции локальных цивилизаций. Критический очерк. -
6. Ереван: Издательство АН Армянской ССР , 1962. -180с.
7. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации. Философский анализ. - К.: Феникс. 2002. – 760с.
8. Пути и перепутья современной цивилизации / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко;. - К.: НАН Украины. Ин-т мировой экономики и междунар. отношений, 1998. - 432 с.
9. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. — 543 с.
10. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: У 2 т. - К.: Основи. 1995. - 406с.
11. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. - М.: АСТ, 2003. -603с.
12. Черняк Е.Б. Цивилиография. - М.: Междунар. Отношения, 1996. - 384с.
13. Шепелєв М.А. Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку. Монографія. - К.: Генеза. 2004. – 512 с.
14. 2004. – 622с.
15. Шпенглер О. Закат Европы: в 2-х т. - М.: Мысль, 1993.- Т. 1.- 666 с.
16. Шпенглер О. Закат Европы: в 2-х т. - М.: Мысль, 1998 -. Т. 2.- 606 с.
17. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. - М.: Экономика. 2003 -441с.

Інформаційні ресурси

<http://monarhiya.narod.ru/DNY/dny-list.htm>

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Speng_2/index.php

<http://yanko.lib.ru/books/cultur/spengler=zakat-1=ann.htm>

<http://oswald-spengler.narod.ru/bibliography.htm>

<http://www.gumer.info/authors.php?name=%D0%91%D1%80%D0%B E%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C+%D0%A4.>

<http://e-learning, chnu, edu,ua/mQd/resQurce/ view.php?id=39723>

http://lib.aldebaran.ru/author/hantington_amyuyel/hantington_samyuyel_stolknovenie_civilizacii/
<http://www.russ.ru/journal/predely/97-12-26/gershm.htm>
<http://grachev62.narod.ru/hantington/chaptl3.htm>
<http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=25636&type=view>
<http://www.archipelag.ru/geopolitics/stolknovenie/clash2/2290/>
http://netgorod.narod.ru/articls/Kobr_Hant.htm
<http://www.russ.ru/journal/>

Міжнародні конфлікти **Основна**

1. Бутрос Гали Б. Повестка дня для мира. Превентивная дипломатия, миротворчество и поддержание мира. Доклад Генерального секретаря ООН. – НьюЙорк, 1992.
2. Дмитриев А., Кудрявцев В., Кудрявцев С. Введение в общую теорию конфликтов. – М., 1993. – 211 с.
3. Золотарев О.А. Межэтнические и межконфессиональные конфликты. Этнополитические проблемы безопасности. – М., 2000.
4. Капітоненко М. Міжнародні конфлікти. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
5. Капітоненко М.Г. Системний підхід в дослідженні міжнародного конфлікту // Дослідження світової політики. – Вип. 20. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2002. – С. 186-194.
6. Капітоненко М.Г. Традиційні міждержавні та внутрішні конфлікти в постбіполярній системі міжнародних відносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 36, част. 2. – К.: ІМВ, 2002. – С. 37-43.
7. Конфліктологія / За редакцією професорів Л. М. Герасіної та М. І. Панова. – Харків: «Право», 2002.
8. Лебедева М. Мировая политика. – М.: Аспект-Пресс, 2003. – 351 с.
9. Мальський М.З., Мацяк М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. –

К., 2007.

10. Никитин А.И. Миротворческие операции: концепции и практика. – М.:

Издательский центр научных и учебных программ, 2000. – 187 с.

11. Перепелиця Г.М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі

Європи. – К.: Стилос – ПЦ “Фоліант”, 2003.

12. Политическая конфликтология: Работы российских и зарубежных авторов: Хрестоматия / Под ред. М. Лебедевой и С. Устинкина. – М., 2002.

13. Толубко В. Б., Бут Ю. І., Косевцов В. О. Основні закономірності сучасних

локальних війн та збройних конфліктів. – К., 2002. – 68 с.

Додаткова

1. 14. Амелин В.В. Этнополитические конфликты: типы и формы проявления,
2. региональные особенности // Теоретический философский журнал Credo. – 1997. – №1.
3. Анисимов Л.Н. Международно-правовые средства разрешения
4. международных споров. – Ленинград, 1975.
5. Аршба О.И. Этнополитический конфликт: сущность и технология
6. управления. – М., 1996.
7. Бабилунга Н. В., Бомешко Б. Г. Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты. – Тирасполь, 1998.
8. Барановский В. Развитие конфликтов на территории бывшего Советского
9. Союза // Международная безопасность. Ежегодник СИПРИ. – М., 1994. – С. 89 –115.
10. Боженко В.А. Определение понятия «конфликт» // Вестн. РУДН. Сер. Юрид. науки. – 2000. – № 2. – С.143-147.
11. Глезер О.Б., Стрелецкий В.Н. Типология территориально-этнических
12. притязаний и конфликтов на территории бывшего СССР // Социальные конфликты. – М., 1993.
13. Глобальные конфликты нового и новейшего времени. Учебное пособие /
14. Под ред. проф. Н.В. Паниной. – М., 2005.

15. Глобалізація і безпека розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; За
16. ред. О. Г. Білоруса. — К.: КНЕУ, 2001. — 733 с.
17. Гусаева К.Г. Стратегия урегулирования межнациональных конфликтов в
18. полиэтнической среде. — М., 2001.
19. Данилов Д., Мошес А., Бордачев Т. Косовский кризис: новые европейские
20. реалии. — М.: РАН, Институт Европы, 1999.
21. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерки политики
22. свободы. — М.: РПЭ, 2002. — 288 с.
23. Зеленков М.Ю. Межнациональные конфликты: проблемы и пути их
24. решения (правовой аспект). — Воронеж: 2006.
25. Калядин А. Роль принуждения в стратегии нераспространения оружия
26. массового поражения // Мировая экономика и международные отношения. — 2003. — № 5.
27. Камінський Є. Спроба типологізації конфліктів у сучасній системі
28. міжнародних відносин // Дослідження світової політики. — Вип. № 1. — К., 1996. — С. 3 — 14.
29. Капітоненко М.Г. Відповідно до силового потенціалу. Форми міжнародних конфліктів: порівняльний аналіз // Політика і час. — №5. — К., 2003. — С. 31-38.
30. Капітоненко М.Г. Модель “гегемоністичної стабільності” і роль України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — Вип. 42, част. 2. — К.: ІМВ, 2003. — С. 41-47.
31. Капітоненко М.Г. Україна в постбіполярному світі // Актуальні проблеми
32. міжнародних відносин — Вип.. 57, ч.1. — К.: ІМВ, 2005. — С. 23-30.
33. Козер Л. Функции социального конфликта / Пер. с англ. О.Назаровой; Под
34. общ ред. Л. Ионина. — М., 2000. — 205 с.
35. Кременюк В.А. Об исследовании международных конфликтов // США —
36. Канада: экономика, политика, культура. — 2001. — № 2(374). — С.45-59.
37. Косолапов Н.А. Конфликты постсоветского пространства и современная

- 38.конфликтология // Мировая экономика и международные отношения. – 1995– №10 – С. 5-17.
- 39.Лебедева М. М. Межэтнические конфликты на рубеже веков
40.(методологический аспект) // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – №5. – С. 31-39.
- 41.Лебедева М.М. Трудный путь урегулирования конфликтов // Вестник
42.Московского университета. Серия 18: Социология и политология. – 1996. – № 2. – С. 54-59.
- 43.Луков В. Новые особенности ядерного терроризма // Мировая экономика и международные отношения – 2003. – №3.
- 44.Лысенко В.Н. Региональные конфликты в странах СНГ: Опыт
45.урегулирования // Полис. – 1998. – № 2.
- 46.Лукашук И. И. Международное право. Учебник. – М., 2001.
- 47.Мандрагеля В. А. Причины та характер воєн (збройних конфліктів):
48.філософсько-соціологічний аналіз: Монографія. – К.: ЄУ, 2003. – 570 с.
- 49.Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського – К.:
- 50.Юрінком Інтер, 2005.
- 51.Макфарлей С. Нил. Многосторонние интервенции после распада
52.биполярности // Международные процессы. – 2003. – №1.
- 53.Мирский Г. Еще раз о распаде СССР и этнических конфликтах // Мировая
54.экономика и международные отношения. – 1997. – № 2.
- 55.Муфак Зияд Тамир. Роль ООН у мирному розв'язанні спорів і конфліктів // Право України. – 2003. – №1.
- 56.Никовская Л.И., Степанов Е.И. Конфликты в современной России. – М.,
57.2000.
- 58.Проблемы американистики: Конфликты и кризисы в международных
59.отношениях: проблемы теории и истории: Материалы ассоциации изучения США. – Москва: МАКС Пресс, 2001. – Вып.11.
- 60.Розов Н. С. Конфликты в геополитике и ценностный подход к переговорам // Международная жизнь. – 1993. – № 9.
- 61.Солленберг М., Валленштейн П. Крупные вооруженные конфликты //

- 62.Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – №1. – С. 11-23.
- 63.Степанова Е. А. Государство и человек в современных конфликтах //
- 64.Международные процессы. – 2008. – Т. 6. – № 1 (16). – С. 29 – 40.
- 65.Степанова Е. А. Интернационализация локально-региональных
- 66.конфликтов // Международная жизнь. – 2000. – № 11. – С. 83 – 94.
- 67.Фельдман Д. Политология конфликта. – М., 1998.
- 68.Финдлей Т. Предотвращение, разрешение вооруженных конфликтов и
- 69.контроль над ними // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 1. – С. 24 - 68.
- 70.Шевцов В. М. Межнациональные конфликты: механизмы их разрешения. – М.: ГАВС, 1994. – 44 с.
- 71.Шустов В. Достижения ОБСЕ // Международная жизнь. – 1995. – №11-12.
- 72.Boulding K. Conflict and Defense. A General Theory. – New York: Harper, 1962. – 349 p.
- 73.Bueno de Mesquita B., Lalman D. War and Reason. – New Haven: Yale
- 74.University Press, 1992. – 332 p.
- 75.Carter A., Perry W. Preventive Defense. A New Security Strategy for America. – Washington: Brookings, 1999. – 267 p.
- 76.Deutsch M. The Resolution of Conflict. – New Haven: Yale University Press,
- 77.1973. – 429 p.
- 78.Fearon J. Rationalist Explanations for War // International Organization - 1995. – Vol 49. – P. 379-414.
- 79.Gilpin R. War and Change in World Politics. in Viotti P, Kauppi M. International
- 80.Relations Theory. 3rd ed. – Boston: Allyn&Bacon, 1999. – P. 145-153.
- 81.Holsti K.J. Peace and War. – New York: Cambridge University Press, 1991. – 379 p.
- 82.Huntington S. The Clash of Civilizations and the Restructuring of World Order. – New York: Simon and Shuster, 1996. – 367 p.
- 83.Jenkins B. Terrorism: Current and Long-Term Threats. - Santa Monica: RAND,
- 84.2001. – 10 p.

85. Kapitonenko M. Globalization, Nation-State, and Global Security Arrangements // *Europolis. Journal of Political Science and Theory*. – Vol. 6, 2009. – P. 585-603.
86. Kapitonenko M. Resolving Post-Soviet “Frozen Conflicts”: Is Regional
87. Integration Helpful? // *Caucasian Review of International Affairs*. – Vol. 1 (Winter), 2009. – P. 37-44.
88. Kennedy P. [ed.] *Grand Strategies in War and Peace*. – New Haven: Yale
89. University Press, 1991. – 228 p.
90. Laqueur W. *The Age of Terrorism*. – Boston: Little, Brown and Company, 1987. – 185 p.
91. Levy J. Contending Theories of International Conflict. // in *Managing Global*
92. Chaos ed. by C. Crocker and others. – Washington D.C.: Institute of Peace Press, 1996.
93. Maoz Z. *Paths to Conflict*. – Boulder: Westview Press, 1982. – 273 p.
94. Newman E. The «New Wars» Debate: A Historical Perspective is Needed //
95. *Security Dialogue*. – Vol.35 – 2004. – №2. – P. 173 – 189.
96. Nye, J. *Understanding International Conflict*. – New York: Pearson, 2005.
97. Ranstorp M. Terrorism in the Name of Religion / In *Terrorism and*
98. *Counterterrorism: Understanding The New Security Environment*. Readings and
99. Interpretations, ed. Howard R., Sawyer R. – Guilford Conn.: McGraw-Hill Companies, 2002. – P. 120-136.
100. Rummel R. *Understanding Conflict and War*. In 5 vol. – Beverly Hills: Sage
101. Publications, 1972.
102. Shelling T. *The Strategy of Conflict*. – Cambridge: Harvard University Press,
103. 1960. – 309 p.
104. Tucker D. What is New about the New Terrorism and How Dangerous is It? //
105. *Terrorism and Political Violence* – 2001. – Vol. 3. – P. 1-14.
106. Vasquez J. *The War Puzzle*. – New York: Cambridge University Press, 1993. – 378 p.
107. Vayrynen R. [ed.] *New Directions in Conflict Theory: Conflict Resolution and*

108. Conflict Transformation. – London: Sage Publications, 1991. – 232 p.
109. Wright Q. A Study of War, 2nd ed. – Chicago: University of Chicago Press, 1965. – 1637p

11. Інформаційні ресурси

http://chitalka.net.ua/textbooks/1/p_2342.html
<http://kimo.univ.kiev.ua/TMO/38.htm>
<http://www.twirpx.com/file/1266161>
<http://monarhiya.narod.ru/DNY/dny-list.htm>
http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Speng_2/index.php
<http://yanko.lib.ru/books/cultur/spengler=zakat-1=ann.htm>
<http://oswald-spengler.narod.ru/bibliography.htm>
<http://www.gumer.info/authors.php?name=%D0%91%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C+%D0%A4>.
<http://e-learning,chnu,edu,ua/mQd/resQurce/view.php?id=39723>
<http://lib.aldebaran.ru/author/hantington>
[_amyuyel/hantington_samyuyel_stolknovenie_civilizacii/](http://amyuyel/hantington_samyuyel_stolknovenie_civilizacii/)
<http://www.russ.ru/journal/predely/97-12-26/gershm.htm>
<http://grachev62.narod.ru/hantington/chapt13.htm>
<http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=25636&type=view>
<http://www.archipelag.ru/geopolitics/stolknovenie/clash2/2290/>
http://netgorod.narod.ru/articls/Kobr_Hant.htm
<http://www.russ.ru/journal/>

СЛОВНИК-ДОВІДНИК

Базові терміни

Атлантизм або Євроатлантизм — геополітична філософія політичного, економічного та військового зближення держав Північної Америки та Західної Європи на базі спільних цінностей демократії, індивідуальної свободи та верховенства закону.

Багатополярність — це система світового устрою за якою безліч держав мають приблизно рівний військовий і економічний потенціал. Вона передбачає наявність у світі кількох полюсів сили (воєнний полюс, цивілізаційний полюс, політичний полюс та економічний полюс), які не переважають та не розповсюджують свій вплив один на одного. Проте поняття «багатополярності» часто плутають з «багатоцентричністю» — наявністю у світі кількох центрів сили.

Геоелектроніка - це особлива версія мондіалістської геополітики, яка розглядає пріоритетно не географічні, культурні, ідеологічні, етнічні, релігійні і т.д. чинники, що складають суть геополітичного підходу, а чисто економічну реальність в її відношенні до простору.

Глобалізація — процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації, перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі.

Глобалізм - походить від франц. global, що означає "загальний, всесвітній", від лат. globus — куля, тобто такий, що охоплює всю земну кулю.

Двополярність (також біполярність, двополюсність) — уявлення, інтерпретація або концепція політичної структури світу як такої, що утворюється з «двох Полюсів», де переважають дві наддержави, відносини між якими визначають стан системи міжнародних відносин.

Діахронні цивілізації - ті, між якими встановлювалася велика історична відстань.

Економічна парадигма - розглядає фундаментальні категорії, як власність, зміст і характер виробництва чи ширше – взаємодію людини і природи, суспільні форми праці, насамперед поділ і кооперацію праці як засоби зростання її продуктивності. Економічні чинники є основою періодизації макроцивілізацій (світових цивілізацій).

Елітаризму підхід в історичній науці — методологічний напрям в історіографії, згідно з яким рушійним чинником історичного процесу є дії провідної верстви суспільства — еліти.

Зіткнення цивілізацій — теорія американського політолога та соціолога Самуеля Хантінгтона про моделі конфліктів у період після Холодної війни. Вперше оприлюднена ним на лекції в Американському інституті підприємництва в 1992 році, пізніше опублікована в книжці «Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку» (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order) 1996 року.

Історична парадигма – першооснова цивілізації, пов'язана з її поступальним розвитком від нижчих до вищих форм у процесі еволюційних стрибків та революційних змін у відносинах людини з природою (неолітична революція і перехід від привласнюючого до виробляючого господарства); у взаємовідносинах між самими людьми та їхніми спільностями (зародження приватної власності і класів); формування ієрархічних (вертикальних) та партнерських коопераційних (горизонтальних) зв'язків; у наукових та технологічних винаходах (промислові перевороти, наукові та науково-технологічні революції); у розвитку та поглибленні поділу та кооперації праці тощо.

Кінець історії - філософське припущення про те, що історія людства з якогось моменту стане одноманітною, сповільниться або закінчиться (тобто буде досягнутий певний ідеал або кінцева точка буття). Завершення історії пов'язано з ідеєю мети, після досягнення якої зникають суперечності, які підштовхували колишню історію, а опис нового, неспішного і прямого розвитку важко назвати історією в звичному сенсі слова (С.Фукуяма).

Компаративізм, компоратизм — порівняльний, порівняльно-історичний методи, які застосовуються при вивченні споріднених предметів і явищ.

Концепція «виклик-відгук» - сформульована А. Дж. Тойнбі у праці з 12 томів «Дослідження історії» (1934–61 рр.), сутність якої полягає у тому, що виникнення цивілізацій пов'язане з появою певного виклику історичної ситуації і адекватним відгуком на нього. Такий виклик спонукає до росту цивілізацій. Відповіддю на

виклик суспільство вирішує поставлену перед ним задачу і цим переводить себе у більш високий, досконалий стан. Немоżliвість адекватної реакції на виклик означає деградацію суспільства.

Культ індустріального канібалізму - володіння новими технічними предметами або доступ до них, доступ до суспільства номадів, що призведе до безмежного споживання без будь-якого обмеження, до самознищення, канібалізму людини людиною в економічному аспекті цього слова.

Культура - форма взаємодії людини з її матеріальним оточенням та способом духовного функціонування і самовираження своїх сутнісних сил.

Культурно-історичний тип — поняття політичної теорії Миколи Данилевського для позначення локалізованих в історичному часі та просторі великих соціокультурних формувань, близьких за духом і мовою народів, ототожнюється з «самобутньою цивілізацією».

Лінійність - це парадигма сприйняття історичного часу, що передбачає полілінійність (багатоваріантність шляхів розвитку) та монолінійність (визнання наявності єдиного шляху розвитку людства).

Локальна цивілізація - це стійка єдність людей, яка виникає в певному регіоні й базується на певних архетипах і спільних духовних цінностях та традиціях.

Мондіалізм - це геополітична ідеологія злиття всіх держав і народів в єдине планетарне формування і створення «Світового Уряду».

Неомондіалізм - напрямок геополітичної думки, що пропонує варіант розвитку політичної моделі устрою суспільства як планетарного проекту, в основі якого демократичні принципи політичної сфери суспільства, ринкові принципи економічної сфери суспільства та культура масового споживання, метою якого є централізоване управління світовим співтовариством для ефективного розподілу обмежених ресурсів, створення нових робочих місць, а також галузей промисловості і послуг, забезпечення захисту екології, збереження громадських цінностей, стимулювання постійного попиту і його підтримку на певному рівні (Ф.Фукуяма и Ж.Атталі).

Номад - людина «надіндустріального» століття, що володіє новими технічними можливостями раніше не доступними людині, що дозволяють номадам бути не прив'язаними до якихось соціальних

інститутів суспільства, до держави, сім'ї. Людина несоціальної прихильності, тільки постійний процес стимулювання споживання.

Осьовий час — доба якісних трансформацій соціокультурної системи при переході від ранніх до розвинутих цивілізацій.

Парадигма – визнане усіма наукове досягнення, яке упродовж певного часу дає науковому співтовариству модель постановки проблем та їх вирішення.

Синхронні цивілізації - ті, що співіснували одночасно в історії.

Соціокультурна парадигма - вказує на тісний зв'язок цивілізацій та культури.

Теорія конвергенції (лат. convergentio - зближення різного, аж до можливого злиття в єдине) - вчення, яке обґрунтовує мирне співіснування двох систем, капіталізму і соціалізму, можливість і необхідність згладжування економічних, політичних та ідеологічних відмінностей між капіталізмом і соціалізмом, їх подальшому синтезу в якое "змішане суспільство". Розроблялася в середині 1950-х років ряду західних соціологів, політологів, економістів і філософів: Дж. Гелбрейт, У. Ростоу, Б. Рассел, П. Сорокін, Я. Тінберген та ін.

Технологічна парадигма - пояснює способи створення другої природи за допомогою суспільних технологій, що включають в себе і матеріальні, і духовні компоненти.

Транзитологія — розділу політології, який вивчає перехід від авторитаризму до демократії.

Філософсько-антропологічна парадигма - основа, ядро цивілізаційного підходу, її суть полягає у проведенні соціального, індивідуального, наслідком чого стає не зростання соціальності взагалі, а соціальності людини, її ментального і життєвого простору, світу людини.

Цивілізаційні ойкумени - різні соціокультурні системи із специфічними релігійно-світоглядними особливостями.

Циклічність (від гр. "коло" - сукупність взаємопов'язаних процесів, явищ, які утворюють завершене коло розвитку, струнку систему) - це парадигма сприйняття історичного часу, що поділяється на поліциклічність та моноциклічність (заперечення існування локальних цивілізацій з власною динамікою розвитку).

Цивілізація — людська спільнота, яка впродовж певного періоду часу (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення цивілізації) має стійкі особливі риси в соціально-

політичній організації, економіці та культурі (науці, технологіях, мистецтві тощо), спільні духовні цінності та ідеали, ментальність (світогляд).

Персоналії

Атталі, Жак (1 листопада 1943) - французький економіст, письменник і політичний діяч, народився в Алжирі. Тривалий час був радником Франсуа Міттерана, пізніше став президентом ЄБРР. Є членом Більдербергського клубу. У квітні 1991 року став першим главою «Європейського Банку Реконструкції та Розвитку». Згідно Атталі, глобалізація породжує нову кочове еліту, яка необхідно повинна бути відірваною від свого національного коріння. Разом з тим, суспільство майбутнього далеко від утопії. Злидні тут як і раніше буде поєднуватися з багатством, тільки вже в глобальному масштабі. Мондіалістська концепція перебудови світу- це концепція біороботизації. Поширюється вона через Міжнародну академію інформатизації. У цій концепції людина - додаток до кредитно-реєстраційній картці, кочівник в глобальному поділі спеціальностей, професій - без сім'ї, без батьківщини.

Гобіно, Жозеф Артюр де (14 липня 1816-13 жовтня 1882) - французький аристократ, письменник, дипломат, автор расової теорії, історичних і філологічних праць, один з основоположників плурально-циклічних теорій або теорій локальних цивілізацій, основоположник теорії людських рас.

Данилевський Микола Якович (28 листопада 1822 — 1 листопада 1885) — російський природознавець, філософ і соціолог. Дійсний статський радник (1868). Був одним із перших, хто обстоював теорію циклічних культурно-історичних типів в історії людства. Вважав, що єдиної загальнолюдської цивілізації не існує. У всесвітній історії виділяв 13 цивілізаційних типів: 1) єгипетський; 2) китайський; 3) давньосемітський; 4) індійський; 5) іранський; 6) єврейський; 7) грецький; 8) римський; 9) арабський; 10) германо-романський; 11) перуанський; 12) мексиканський; 13) слов'янський. Найбільшу увагу приділяв германо-романському та слов'янському типам цивілізацій. Обмежував час функціонування (цикл) будь-якого культурного типу строком у півтори тисячі років, і поділяв його на три періоди: 1) етнічний (1000 років); 2) державний (400 років); 3) творчий, цивілізаційний (50—100 років). Заперечував спадковість культурних засад від однієї цивілізації до іншої. Виступав за об'єднання всіх слов'ян у Всеслов'янську федерацію на чолі з Росією зі столицею в Царграді (Константинополі). До новоутвореної федерації мали увійти

як Наддніпрянська Україна, так і Галичина та Угорська Русь. В політичному плані теорія Данилевського обґрунтувала ідеї панславізму.

Мак-Ніл Вільям Харді (англ. William Hardy McNeill, 31 жовтня 1917 - 8 липня 2016) - американський вчений у галузі транснаціональної історії, письменник, почесний професор історії у відставці Чиказького університету, в якому викладав з 1947 року. Один з піонерів впровадження політекономічного аналізу в світову військову історіографію для її вивчення з точки зору наукової оцінки військових потенціалів протиборчих сторін, стадії науково-технічного прогресу у військовій справі, рівня розвитку військової техніки і озброєння сторін, та інших важливих питань, які, як правило, не беруться до уваги конвенціональними військовими істориками, схильними аналізувати тільки що відбулися баталії та особистості воєначальників.

Павленко Юрій Віталійович (07.03.1957, Київ – 05.09.2012, Київ) – український філософ, історик, культуролог, поет, доктор філософських наук, професор, лауреат премії ім. М.І. Тугана-Барановського НАН України 1999 р. (спільно з с Ю.М. Пахомовим і С.Б. Кримським). Праці (близько 500) присвячено філософії історії, теоретичній археології, теорії етносу та етнонаціональному розвитку людства, теорії становлення цивілізації та світового цивілізаційного процесу, релігієзнавству, всесвітній історії, історії Києва та України, історії та філософії науки. Його аналіз історії світової цивілізації є першим в українській науці узагальненим осмисленням розвитку світової цивілізації та її економічної підсистеми.

Рюккерт, Генріх (14 лютого 1823 - 11 вересень 1875) - німецький історик і дослідник німецьких старожитностей, син Фрідріха Рюккерта; був професором в Єні і Бреславлі, вважається одним з основоположників плюрально-циклічного підходу до історії, одним з перших спробував теоретично поставити і вирішити проблему суб'єкта історичного процесу, що з неминучістю передбачало зосередження уваги на соціоісторичних організаціях і їх системах. Соціальні одиниці, на які розпадається людство, Рюккерта називає історичними або культурно-історичними організаціями, історичними або культурно-історичними індивідами, а також культурними типами. З нині існуючих він виділяє п'ять вищих «культурних типів»: німецько-християнський (західноєвропейський), східно-християнський (слов'янський), арабська (ісламський), індійський і китайський.

Кожен культурно-історичний індивід має свою власну історію, розвивається і, рано чи пізно, зникає. Тому, історія людства - це не єдиний процес, а сума паралельно протікаючих процесів розвитку культурно-історичних організмів, або індивідів, які неможливо розташувати на одній площині. Людство є не реальна, а лише уявне єдність.

В цілому Рюккерт схиляється до висновку, що не існує ні людства як єдиного цілого, ні світової історії як єдиного процесу. Як стверджує Рюккерта, хоча існує кілька ниток історичного розвитку, але одна з них виділяється, переважає над іншими. Це - лінія розвитку Західної Європи в новий час. Західноєвропейський тип більше відповідає загальній ідеї людства, в більшій мірі втілює в собі загальнолюдське. У зв'язку з цим він вирішує питання про залучення неєвропейських народів до західноєвропейської культури, про їх європеїзацію.

Санторо, Карло спеціалізується на судових процесах, національних та міжнародних арбітражах. Він регулярно представляє вітчизняних та іноземних клієнтів у широкому діапазоні спорів, пов'язаних з корпоративними, комерційними, банківськими та фінансовими питаннями, а також питаннями банкрутства та конкуренції. Він здобув наукову ступінь на юридичному факультеті Нью-Йоркського університету у 2003 році. Він був візитним вченим у Лондонській школі економіки в 1998 році.

У протилежність твердженням Ф. Фукуями Санторо вважає, що після холодної війни світ чекає не торжество лібералізму, а період цивілізаційних катастроф. Песимістичний Мондіалістській сценарій Санторо прогнозує настання глобального хаосу, який пов'язаний з дією наступних факторів: (1) ослабленням ролі ООН, інших міжнародних центрів і міжнародного права в результаті дестабілізації геополітичної ситуації; (2) посиленням геополітичної розбалансованості світу, яке призводить до бурхливого розвитку націоналізму та фундаменталізму в країнах Сходу; (3) поширенням в усьому світі конфліктів і воєн низької інтенсивності, безперервним переділом простору; (4) прогресуючим розпадом військових блоків і невеликих держав на Сході при одночасному зміцненні НАТО. Таким чином, загроза загального планетарного хаосу змушує всі країни визнати роль світового уряду.

Тойнбі, Арнольд Джозеф (14 квітня 1889—22 жовтня 1975) — англійський історик, один з розробників цивілізаційної теорії. Його дванадцятитомний аналіз становлення та занепаду цивілізацій — «Дослідження історії» (1934—1961) —

це синтез всесвітньої історії і метаісторії, заснованої на універсальних ритмах становлення, розквіту і занепаду; дослідження історії у глобальній перспективі.

Фукуяма, Френсіс (27 жовтня 1952) — американський філософ, політичний економіст і публіцист японського походження. Професор Стенфордського університету.

Хантінгтон, Самуель Філіпс (17 квітня 1927- 24 грудня 2008) – американський політолог, директор Інституту стратегічних досліджень у Гарвардському університеті. Автор теорії Хантінгтона про зіткнення цивілізацій в сучасну епоху. Фахівець у галузі порівняльної політології та транзитології — розділу політології, який вивчає перехід від авторитаризму до демократії.

Шпенглер, Освальд Арнольд Готфрід (29 травня 18808 травня 1936,) -німецький філософ, культуролог, історик і публіцист, автор багатьох праць, зокрема найвідомішої і найбільш дискутованої у 1920-х роках філософської праці «Присмерк Європи» (у двох томах, 1918–1922).

Основні першоджерела

«Дослідження історії», 12-томна праця (1934 – 1961 рр.) - **Арнольд Джозеф Тойнбі** вивчав причини формування і розпаду цивілізацій. А. Крьюбер, підсумовуючи внесок вченого зазначив, що Арнольд Тойнбі – єдиний професійний історик, який серйозно займався порівняльним аналізом цивілізацій”. На відміну від О. Шпенглера, А.Тойнбі був переконаний у тому, що переживши період розквіту культура не приречена вмерти, занепасти. Основою соціокультурної організації у дослідника постають не культурно-історичні типи, а локальні цивілізації, які мають свій шлях розвитку, а після надлому втрачають самотність. Слід звернути увагу на те, що у А. Тойнбі цивілізації – це суспільства, а не культури. Свою систему пояснення історії людства він здійснює через опис характерів і нравів, що призводить до певного ігнорування відмінних ознак цивілізацій (всього він виокремлює і досліджує 37 цивілізацій). Діалогічну сутність розвитку культури він розкрив у концепції „Виклику і відповіді”. Тойнбі визначав розвиток культури як серію Відповідей, що дає людський дух на Викликприроди і суспільства.

За А.Тойнбі в наш час продовжують існувати 6 цивілізацій: західнохристиянська, православно-руська, китайська, японо-корейська, індійська та ісламська. П'ять останніх проминули фазу своїх світових держав і знаходяться в стані згасання. Найвиразнішою

ознакою їхнього занепаду є швидка асиміляція цих цивілізацій західнохристиянською. Повсюдно національний одяг витискується західноєвропейським, європейські канони краси перемагають місцеві естетичні традиції, європейський спосіб життя поширився по всьому світу, а європейські мови стають інтернаціональними.

«Зіткнення цивілізацій?»(1992), «Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку»(1996) - міститься теорія американського політолога та соціолога **Самуеля Хантінгтона** про моделі конфліктів у період після Холодної війни. Згідно з цією теорією, на зміну двополярності, що існувала у другій половині ХХ століття і ґрунтувалася на конфлікті ідеологій, прийде багатополарність, яка ґрунтуватиметься на конфлікті культур (цивілізацій). Сам Хантінгтон виділяє такі цивілізації: Західна; Конфуціанська; Японська; Ісламська; Індуїстська; Православно-слов'янська; Латиноамериканська; Африканська; Буддистська. Автор стверджує, що в майбутньому, якщо і виникне Третя світова війна, то це буде війна між цивілізаціями.

Хантінгтона **передбачив**, зокрема, майбутній конфлікт між *Західним світом* та *Ісламським світом*. Одне з основних послань книги полягає в тому, що в майбутньому світі конфлікти матимуть не ідеологічну, а релігійну природу. За Хантінгтоном основний критерій розвитку — інституціоналізація. Високий рівень політичної інституціоналізації є основою політичної стабільності та стійкості у перехідних суспільствах.

Його концепція *зіткнення цивілізацій* активно дебатовалась стосовно воєн в Афганістані (2001) та в Іраку (2003).

«История мировой цивилизации. Философский анализ» (2002) - Ю.В. Павленко розвинув теорію етносу, принципи стадійності, поліваріантності та дискретності цивілізаційного процесу, реконструював цивілізаційну структуру людства.

«Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства» (2001) - Ю.В.Павленком здійснена перша систематизована спроба протиставити застарілій п'яти формаційній схемі історичного поступу підхід, заснований на принципах стадійності, полілінійності та цивілізаційної дискретності соціокультурного розвитку людства. Така нетрадиційна постава не лише дає змогу значно поглибити уявлення про складні перипетії історичної долі всіх цивілізаційних ойкумен світу, а й відкриває неабиякі можливості для подальшого наукового осмислення проблеми.

«Кінець історії та остання людина» (1992) - Фукуяма продовжує лінію попереднього есе **«Кінець історії?» (1989)** і стверджує, що поширення в світі ліберальної демократії західного зразка свідчить про кінцеву точку соціокультурної еволюції людства та формуванню остаточної форми урядів. У поданні Фукуяма кінець історії, однак, не означає кінець подієвої історії, але означає кінець століття ідеологічних протистоянь, глобальних революцій і воєн, а разом з ними — кінець мистецтва та філософії.

Фукуяма прямо вказує на те, що не є автором концепції «кінця історії», а лише продовжує розвиток ідей, основа яких була закладена Георгом Гегелем, а потім отримали розвиток в роботах Карла Маркса і Олександра Кожева.

«Лінії горизонту» («Millennium») - **Жак Атталі** розбирає еволюцію нашого суспільства, взятого на світовому рівні, на майбутні чверть століття, а також досліджує сутність його економічної, політичної, соціальної та ідеологічної організації. На думку Жака Атталі, демократія - це найкраща політична система, торговий лад - двигун прогресу, всемогутність грошей - найсправедливіший порядок правління.

«Нарис про нерівність людських рас» (1853-1855) - Жозеф Артюр де Гобіно висунув теорію, згідно з якою соціальна нерівність між народами пов'язана з їхніми біологічними особливостями або якостями. Рід *homo sapiens* де Гобіно розділив на три великі раси: білу, жовту і чорну — серед котрих найбільш пристосованою у соціальному і культурному плані була визначена біла раса (після неї - жовта).

Центром усіх виниклих цивілізацій де Гобіно вважав аріїв — аристократичну білу підрасу (індоєвропейців). За теорією де Гобіно арії (індоєвропейці), приходячи під час міграцій в інші країни, підкоряли місцеве населення і для управління ним, утворювали перші державні інститути (таким чином виникали цивілізації). Занепад цивілізацій де Гобіно пояснював порушенням арійської аристократією законів євгеніки й змішування аріїв з місцевим населенням.

Жозеф Артюр де Гобіно вважається основоположником расистських теорій, тому що вперше дав обґрунтування ідеї нерівності людей через різницю вроджених біологічно-расових особливостей.

«Піднесення Заходу: історія людської спільноти» (1963) - найбільш відома і головна праця **Мак-Ніла Вільяма**, удостоєна в 1964 році Національної книжкової премії в галузі історії. В книзі

досліджувалась світова історія з точки зору впливу однієї цивілізації на іншу, і особливо - драматична роль західної цивілізації в історії світу протягом останніх 500 років. Робота істотно вплинула на історичну теорію, особливо її акцент на взаємодії культур, на протиположності поглядам Шпенглера про дискретні, незалежні цивілізації.

Одна з головних думок праць Мак-Ніла - відхід від старих євроцентристською схем XIX століття і побудова світової історіографії.

«Підручник світової історії в органічному викладі»(1857) – Генріх Рюккерт характеризував культурні типи за критерієм ступеня розвитку від вищого до нижчого, заперечував їх рівноцінність і самодостатність, з існуючих виокремив західноєвропейський тип, лінію розвитку якого вважав загальнолюдською та магістральною, східно-християнський, арабський, китайський, індійський.

Прийшов до висновку, що історія людства — не єдиний процес, а сума паралельно протікаючих процесів культурно-історичних організмів, які неможливо розташувати на одній лінії. Вперше звернув увагу на проблему кордону цивілізацій, їхнього взаємовпливу, структурних відносин. Разом з тим Рюккерт продовжував розглядати весь світ як об'єкт впливу Європи, що зумовило наявність у його концепції реліктивістського ієрархічного підходу до цивілізацій, заперечення їх рівноцінності і самодостатності.

Він одним з перших, якщо не першим спробував теоретично поставити і вирішити проблему суб'єкта історичного процесу, що з неминучістю передбачало зосередження уваги на соціоісторичних організаціях і їх системах.

«Політичний порядок у мінливих суспільствах» (1968) - Самуель Філіпс Хантінгтон, критичний аналіз теорії модернізації, яка охопила велику політику США щодо країн, що розвиваються, протягом попереднього десятиліття.

Хантінгтон стверджує, що в ході модернізації, суспільства стають все більш складними і невпорядкованими. Якщо процес соціальної модернізації, яка продукує цей розлад, не супроводжується процесом політичної та інституційної модернізації, яка розвиває політичні інститути, здатні управляти стресом модернізації — результатом може стати насильство.

«Праславяне и арии. Древнейшая история индоевропейских племен» (2000) - Ю.В. Павленком досліджено формування та розвиток індоєвропейського суспільства та окремих його гілок, передусім слов'ян та індо-іранців (аріїв).

«Присмерк Європи» - Шпенглер, Освальд Арнольд Готфрід розглядав культуру не як єдину загальнолюдську, а як розколоту на окремі культури, кожна з яких проявляється на основі власного унікального «прафеномену» — «способу переживання» життя. Таких культур вісім: єгипетська, індійська, вавилонська, китайська, «аполлонівська» (греко-римська), «магічна» (візантійсько-арабська), «фаустівська» (західноєвропейська) і культура майя. Розвиток культур підпорядковується певному біологічному ритму, який зумовлює головні фази їх розвитку: народження і дитинство, молодість і зрілість, старість і «занепад». Кожній культурі відведено час існування (близько тисячоліття), який залежить від внутрішнього життєвого циклу. Вмираючи, культура перероджується в цивілізацію.

Цивілізація, на думку Шпенглера, — «закостеніння» органічного життя культури, її розпад, перетворення праці на механічну роботу, що виключає творчість. Цивілізація супроводжується процесами «омасовлення» всього життя, що означає його розвиток на основі кількісного принципу, який знаходить свій вияв у глобалізації форм і методів людського існування: господарства, політики, техніки тощо. Західний світ, на думку Шпенглера, перейшов до цивілізації у ХІХ ст., і з цього часу розпочинається його занепад. Концепція Шпенглера має фаталістичний характер, адже людина у нього діє відповідно до тих вимог, які ставить їй той чи інший тип культури.

«Росія і Європа» (1869)- Данилевський Микола Якович висунув теорію відособлених, локальних "культурно-історичних типів" (цивілізацій), що розвиваються подібно до живих організмів. Вони знаходяться в безперервній боротьбі один з одним і з зовнішнім середовищем, так само, як і біологічні види, проходять стадії змушнення, старіння і неминучої загибелі. Хід історії виражається в зміні витісняють один одного культурно-історичних типів. Данилевський виділяє 13 таких типів; якісно новим, перспективним з точки зору історії типом вважає слов'янський тип, найбільш повно виражений в російській народі.

Данилевський, заперечуючи будь-яке загальнолюдське завдання в історії, вважає Росію і слов'янство лише особливим культурно-історичним типом, однак найбільш широким і повним Данилевський бачить в людстві тільки абстрактне поняття, позбавлене всякого дійсного значення і заперечує загальноприйнятий поділ - географічний(по частинах світу) та історичний (давня, середня і нова історія). При цьому Данилевський виставляє в якості дійсних носіїв

історичної життя кілька відокремлених «природних груп», які позначає терміном «культурно-історичні типи».

Будь-яке плем'я або сімейство народів, що характеризується окремою мовою або групою мов, досить близьких між собою для того, щоб спорідненість їх відчувалася безпосередньо, без глибоких філологічних вишукувань, складає самобутній культурно-історичний тип, якщо він взагалі за своїми духовними задаткам здатний до історичного розвитку і вже вийшов з дитинства.

Данилевський, як і Рюккерт (хоча в дещо іншому розподілі), визнає чотири загальних розряди культурно-історичної діяльності: діяльність релігійна, власне культурна (наука, мистецтво, промисловість), політична і соціально-економічна.

«Третя хвиля: демократизація наприкінці двадцятого століття» (1991), **Самуель Філіпс Хантінгтон** висунув аргумент, що починаючи з революції в Португалії протягом 1974 року, спостерігається третя хвиля демократизації, яка описує глобальну тенденцію, яка включає в себе більше 60 країн по всій Європі, Латинській Америці, Азії й Африці, де відбулися в тій чи іншій формі зміни в напрямку більшої демократії. Книга Хантінгтона виграла в 1992 році Премію Грейвмєєра від Університету Луїсвіля.

«Хто ми? Виклики американській національній ідентичності», остання книга Хантінгтона була опублікована в травні 2004 р., її тема - сенс американської національної ідентичності та можливої культурної загрози, яку представляє для нього великої латиноамериканської імміграції, яка, попереджає Хантінгтон, може «поділити Сполучені Штати на два народи, дві культури і дві мови».

«Цивілізаційна структура сучасного світу» у 3-х томах, 4-х книгах, у дослідженні **Ю.В. Павленку** належить багато текстів у всіх книгах - видання являє собою результат комплексного осмислення цивілізаційної структури світу в площинах світ-системного та регіонально-цивілізаційного аналізу, публікуються матеріали досліджень: формування та основних напрямків трансформації сучасної цивілізаційної структури в її варіативності і регіональності; актуальних проблем і протиріч розвитку людства; питанням глобальних трансформацій сучасності.